

AKTYWNOŚĆ TWÓRCZA DZIECKA W OKRESIE WCZESNOSZKOLNYM

1.1. Pojęcie i etapy rozwoju dzieci w okresie wczesnoszkolnym

Rozwój – jest to „wszelki długotrwały proces kierunkowych zmian, w którym można wyróżnić prawidłowo po sobie następujące etapy przemian danego obiektu, wykazujące stwierdzalne zróżnicowanie się tego obiektu pod określonym względem.”¹

Rozwój dla „J. Piageta”² jest ciągłą konstrukcją. Na każdym jego etapie kształtują się charakterystyczne struktury. Badanie tego rozwoju polega przede wszystkim na wykryciu specyfiki tych struktur i wyjaśnieniu kolejności i mechanizmu ich kształtowania się. Struktura stanowi pewien system przekształceń podlegających określonym prawom.

Niniejszy rozdział przedstawia krótką charakterystykę rozwoju psychofizycznego dzieci w młodszym wieku szkolnym (od 7 lat do 11-12 lat.).

Rozwój fizyczny

Dziecko w okresie wstępowania do szkoły cechuje już pewna powaga procesów psychicznych. Pod względem fizycznym jest ono silniejsze i odporniejsze na choroby. O ile w wieku przedszkolnym wzrost organizmu był szybki i nierównomierny, o tyle wiek 7-12 lat można nazwać okresem najbardziej harmonijnego i wyrównanego rozwoju organizmu. Przyrost wzrostu i wagi jest powolny (ok. 5 cm rocznie), następuje natomiast szybsze wewnętrzne rozwijanie się organizmu. Ciężar mózgu dziecka dziesięcioletniego wynosi już 1300 g (człowieka dorosłego 1400g). Z wiekiem zwiększa się także wpływ kory mózgowej na niższe części układu nerwowego, co prowadzi do zachowania mniej impulsywnego i gwałtownego, jakie cechuje dzieci przedszkolne. Wszystko to sprawia, że dziecko siedmioletnie zdolne jest już do podjęcia nauki szkolnej mimo nie zakończonego jeszcze okresu wzrostu³. Kościec przegubu dłoni wykształca się ostatecznie między dziesiątym a jedenastym rokiem życia. Umożliwia to dziecku wykonywanie precyzyjnych ruchów i zmniejsza męczliwość ręki. Dlatego w klasie I i II nie wolno przeciążać dzieci pisaniem i innymi pracami manualnymi. Dziecko może podołać tym wymaganiom dopiero po dziesiątym roku życia. W młodszym wieku szkolnym mięśnie duże rozwijają się wcześniej od mięśni drobnych, co wiąże się z dużą ruchliwością dziecka w tym okresie. Ruchy są szybkie, niedokładne, zamaszyste. Ćwiczenia fizyczne usprawniają ruchy dziecka i rozwijają mięśnie drobne. Ćwiczenia takie, zwłaszcza na świeżym powietrzu, konieczne są w tym wieku również ze względu na dużą podatność na deformacje i wady postawy, z uwagi na miękki jeszcze kościec. Wadom postawy sprzyja również niewłaściwa pozycja przy siedzeniu, jeżeli meble nie są dostosowane do wzrostu dziecka. Potrzeba ruchu w tym okresie jest bardzo duża. Aby uniknąć kręcenia się i przeszkadzania należy, w czasie dłuższej trwających zajęć siedzących, stosować

¹ Nowa encyklopedia powszechna, tom 5, Warszawa 1996, PWN, s. 616.

² M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiełło-Jarża, Psychologia rozwojowa i wychowanie wieku dziecięcego, Warszawa 1985, WSiP, s. 68.

³ Lidia Wołoszynowa, Młodszy wiek szkolny, w: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, pod red. M. Żebrowskiej, Warszawa 1982, PWN, s. 532-541

przerwy wypełnione ćwiczeniami fizycznymi. Potrzebne są one szczególnie w grupach młodszych. Ruchliwość zmniejsza się z wiekiem i jest większa u chłopców. Prawidłowy rozwój fizyczny dziecka konieczny jest dla pełnego rozwoju psychicznego. Zapewnia go higieniczny tryb życia, taki jak odpowiednia ilość snu, przebywanie na świeżym powietrzu, czystość osobista, prawidłowe i regularne odżywianie, dobre warunki mieszkaniowe i ogólnie dobry stan zdrowia. Pod koniec młodszego wieku szkolnego zaczynają się rozwijać gruczoły wewnętrznego wydzielania, następują zmiany w budowie ciała. Zmiany te wcześniej występują u dziewcząt, ale zaznaczają się tu duże różnice indywidualne.⁴

Rozwój umysłowy.

Umysłowy rozwój dziecka następuje pod wpływem nauki i wychowania. Z wiekiem doskonalą się procesy spostrzegania- uwaga, pamięć, myślenie, mowa. Wrażenie powstaje pod wpływem działania czynników zewnętrznych otaczającego świata na narządy zmysłowe człowieka. Spostrzeżenie to uświadomienie sobie przedmiotu lub zjawiska, czyli rozpoznanie danej rzeczy na podstawie dawniejszych doświadczeń i skojarzeń. Chociaż organy odbiorcze dziecka są już w chwili urodzenia w dużym stopniu dojrzałe do funkcjonowania, to w wieku szkolnym następuje ich dalszy szybki rozwój (np. wzrasta około 60% ostrość wzroku i słuchu, a ok. 80% czułość na barwy i rozróżnianie odcieni). Tak intensywny rozwój spostrzeżeń możliwy jest dzięki aktywnemu kształtowaniu się u uczniów sfery doznań zmysłowych, osiąga się to w toku nauki szkolnej oraz poprzez różnorodne zajęcia- plastyczne, muzyczne⁵.

Obok uwagi mimowolnej, dominującej w wieku przedszkolnym, pojawia się uwaga dowolna. Jest ona bardzo ściśle związana ze zjawiskiem spostrzegania i obserwacji. Koncentracja uwagi i jej trwałość występują tam, gdzie istnieje zainteresowanie przedmiotem. Zajęcia prowadzone żywo i atrakcyjnie zmuszają dziecko do skupienia uwagi i do aktywności myślowej. Z uwagą rozproszoną spotykamy się wtedy, gdy temat jest za trudny, nieinteresujący lub gdy inne, silniejsze bodźce odwracają uwagę dziecka. Uwaga podzielona polega na umiejętności skierowania jej na kilka jednocześnie działających bodźców. Ten rodzaj uwagi bardzo rzadko występuje u dzieci, a jest też niezbyt częsty u dorosłych. Pamięć jako zdolność do przechowywania w mózgu działających nań bodźców, a następnie ich odtwarzania (przeżycia, zdarzenia, uczenie się itd.), jest podstawą intelektualnego rozwoju człowieka. Dzieci w wieku szkolnym kształcą i rozwijają swą pamięć, a w klasach I i II lepiej zapamiętują przy stosowaniu metody poglądowej. Z wiekiem pamięć w coraz większej mierze zaczyna operować pojęciami, a nie obrazami, jest bardziej abstrakcyjna. Zwiększa się pojemność i trwałość pamięci. Pamięć mechaniczna ustępuje logicznej, mimowolna - dowolnej. Trwałość pamięci zależy od zainteresowania dziecka przedmiotem, zabarwienia uczuciowego, aktywności umysłowej ucznia. Głośne powtarzanie ułatwia zapamiętywanie. Uczenie się „na pamięć” rozwija pamięć dowolną, która niezbędna jest w dalszej nauce szkolnej. Najlepiej pamięta się do trzech dni. Po czterech dniach rozpoczyna się zapominanie i dany materiał należy utrwalić przez powtarzanie⁶.

⁴ M. Przetacznikowa, *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1967, PZWSZ, s. 63

⁵ L. Wołoszynowa, op. cit. s. 562-623

⁶ M. Przetacznikowa, op. cit. s. 89-104

Myślenie to proces bardzo złożony. Wszystkie procesy psychiczne człowieka możliwe są dzięki myśleniu. Myślenie jest zawsze skierowane na rozwiązanie jakiegoś zadania, zrozumienie czegoś. Bodźcem jest pytanie na które szukamy odpowiedzi, tj. Zadanie, które chcemy rozwiązać. Cały proces przebiega poprzez następujące operacje myślowe: analizę i syntezę, porównanie, abstrakcję i uogólnianie. Są one ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się przenikają. Pierwszy etap każdej operacji przejawia się w działaniu. Małym dzieciom dostępna jest tylko najprostsza forma myślenia poprzez działanie w konkretnych sytuacjach. Wraz z rozwojem mowy możliwe jest przejście do następnego wyższego etapu, jakim jest ujmowanie istoty zjawiska a nie tylko jego cech zewnętrznych. Obie te formy łączą się i uzupełniają. Dzieci w młodszym wieku szkolnym, poprzez działanie, potrafią już wyciągać wnioski i uogólniać je. Dlatego w początkowym okresie nauki konieczne jest posługiwanie się konkretnymi, takimi jak alfabet ruchomy, lepienie z plasteliny nowo poznanych wyrazów przy nauce pisania i czytania, a liczmany przy nauce rachunków. Systematyczna nauka szkolna poszczególnych przedmiotów, podając uczniowi wiadomości uporządkowane, ułatwia odróżnienie cech istotnych od przypadkowych. Uczeń zaczyna rozumieć powiązanie tych cech ze sobą. Nabyte w doświadczeniu wiadomości przenosi na inne, pokrewne przedmioty, starając się dochodzić do ogólnych pojęć i praw. Myślenie dziecka rozwija się w toku nauki szkolnej. Z wiekiem metodę poglądową można stopniowo zastępować opisem słownym. Jednakże podstawowymi metodami dla klas I-IV powinny być pokaz i doświadczenie, ponieważ dziecko w tym wieku nie jest jeszcze zdolne do dokonywania operacji myślowych w oderwaniu od działania. Nieprzestrzeganie tych zasad prowadzi do powstawania trudności w nauce. Dalszą ich konsekwencją jest drugoroczność w klasach starszych i trudności wychowawcze. Pierwszym sygnałem tych trudności jest permanentne nie odrabianie lekcji, następnie opuszczanie niektórych lekcji i wreszcie wagarowanie. W późniejszej fazie zdarzają się nawet ucieczki z domu rodzinnego⁷.

Mowa dziecka związana jest bardzo ściśle z myśleniem i z całym jego rozwojem. Rozwój mowy polega na poznawaniu przez dziecko nowych słów z jednej strony, a z drugiej na ich właściwym rozumieniu i posługiwaniu się nimi, tj. Umiejętności wyrażania swych myśli słowem pisanim i mówionym. Dokonuje się to na drodze poznawania form gramatycznych i stylistycznych języka ojczystego. Najszybszy rozwój słownika dziecka przypada na okres 2-8 lat. Dziecko siedmioletnie zna już około 3000 słów, chociaż są tu duże różnice indywidualne. W okresie szkoły podstawowej słownik dziecka znacznie rozwija się i bogaci. Początkowo dzieci formułują zdania proste, z wiekiem zdania stają się rozwinięte, bogatsze w szczegóły. Wiąże się to z jednej strony z rozwojem myślenia logicznego, a z drugiej z poznawaniem coraz to nowszych rzeczy i zjawisk na lekcjach szkolnych. Pełne rozumienie czytanych tekstów przyspiesza ten proces rozwoju mowy. Jednakże w klasach najmłodszych sama technika czytania tak absorbuje uwagę dziecka, że nie zawsze przeczytany fragment wzbogaca jego słownik i wiadomości. W przypadkach wad wymowy, które utrudniają dziecku naukę czytania i pisania, wychowawca

---

⁷ L. Wołoszynowa, op. cit. s. 613-623

światlicy powinien poinformować rodziców o konieczności zgłoszenia się z dzieckiem do lekarza logopedy⁸.

W wieku przedszkolnym dominującą formą działalności dziecka była zabawa i przez nią poznawało ono świat, natomiast z chwilą wstąpienia do szkoły nauka staje się najważniejszym zadaniem dziecka. Szkoła stawia uczniowi pewne, z góry określone wymagania, których głównym celem jest przyswojenie przez ucznia określonej wiedzy. Aby sprostać tym zadaniom uczeń musi być pilny, systematyczny, obowiązkowy i odpowiedzialny. Te cechy kształtują się już w wieku przedszkolnym, a rozwijają w toku nauki szkolnej. Postawa moralna, jaką wyniosło dziecko z domu rodzinnego, wpływa na jego uczniowskie sukcesy lub porażki. Wnikliwa obserwacja ucznia, już od klasy I i zainteresowanie go nauką, wpływa niejednokrotnie na złagodzenie lub naprawienie popełnionych wcześniej błędów wychowawczych, zapobiegając niepowodzeniom szkolnym. Niezależnie od indywidualnych cech osobowościowych dziecka, powstałych w procesie wychowania, występują również różnice charakterystyczne dla poszczególnych etapów rozwojowych. Dzieci w klasie I nie potrafią jeszcze skupić uwagi przez dłuższy czas na temacie lekcji. Nie potrafią myśleć abstrakcyjnie. Dlatego konieczne jest w tym okresie operowania pomocami wizualnymi, przykładami, konkretami. Charakterystycznym przykładem zapamiętywania jest uczenie się na pamięć. Dopiero w toku nauki szkolnej uczniowie uczą się rozumieć logicznie, pamięć mimowolna przekształca się w dowolną, tzn. dziecko zdolne jest zapamiętać to, co chce zapamiętać, a nie tylko to, co zainteresuje go w danej chwili. Uczniowie klas najmłodszych nie znają pojęcia rywalizacji w wynikach nauczania, a cele ich muszą być bliskie (dobry stopień, pochwała przed klasą itp.). Nagroda za naukę w postaci dobrego świadectwa na zakończenie roku szkolnego jest celem zbyt odległym, aby zmobilizowała dziecko do nauki. Natomiast w klasach III i IV mogą się już tworzyć zespoły klasowe. Uczniowi zależy na osiągnięciu dobrego miejsca w grupie, a cała grupa chce być najlepsza w szkole. Obok wyników w nauce przedmiotem rywalizacji między grupami może być również praca społeczna, liczba przeczytanych książek itp. Często dostatecznym bodźcem do nauki jest w klasach starszych chęć otrzymania promocji do klasy następnej oraz zdobywanie nowych, ciekawych wiadomości. Dziecko zaczyna sobie zdawać sprawę, że nauka jest środkiem poznania rzeczywistości⁹.

Rozwój uczuciowy i społeczny.

Zjawiska rozwoju uczuciowego i społecznego pozostają ze sobą w tak ścisłych współzależnościach, bowiem zachowanie społeczne i emocjonalne zachowanie się dziecka splatają się ze sobą. Uczucia dziecka w młodszym wieku szkolnym są jeszcze nietrwałe i mają zdolność rozprzestrzeniania się na wszystkie cechy danego przedmiotu czy osoby, np. lubiana osoba jest ładna, dobra a więc i sprawiedliwa. Stopniowo oceny stają się coraz bardziej obiektywne i zróżnicowane. Już w klasie I nawiązują się pierwsze sympatie i przyjaźnie, ale powstają one na gruncie przypadkowym. W klasach starszych uczeń krytycznie ocenia rówieśników i wybiera sobie przyjaciół. Kontakty społeczne rozszerzają się poza klasę, obejmując inne grupy

---

⁸ A. Węglińska, Psychologiczne aspekty pracy opiek.-wych. światlicy, [W:] praca wych. w światlicy szkolnej (red. A. Wiszniewska), Warszawa 1978, WSIP, s. 22-23

⁹ A. Węglińska, op. cit. s. 23-24

rówieśnicze. Sfera emocjonalna ulega wielkim przeobrażeniom w kierunku coraz wyższej intelektualizacji emocji oraz rozwoju uczuć wyższych. W pierwszych latach wieku szkolnego dziecko wyraża jeszcze w sposób burzliwy swoje emocje np. w sytuacjach zabawy, zwłaszcza ruchowej, kiedy mocno z czegoś się cieszy, smuci, albo na coś lub kogoś się gniewa. Takie emocje, zarówno pozytywne: radości, wzruszenia, jak i negatywne: strachu, złości, gniewu, wybuchają w pewnych sytuacjach, mają wyraźną przyczynę i są skierowane ku określonemu przedmiotowi. Reakcje emocjonalne są bardzo wyraziste. W drugiej fazie młodszego wieku szkolnego zachodzą pod tym względem zmiany, głównie w związku z życiem w zespole klasowym i w grupach rówieśniczych, dochodzi do niwelacji stabilności uczuć i do coraz lepszego panowania nad reakcjami emocjonalnymi. Pod wpływem życia w zespole następuje też rozwój uczuć moralnych i wytwarza się poczucie obowiązku. Rozwój uczuć dokonują się wraz z rozwojem osobowości dziecka¹⁰.

1.2. Istota aktywności twórczej i podstawowe pojęcia z nią związane.

Dzieci w młodszym wieku szkolnym są otwarte, ciekawe świata i twórcze. Wraz z przyjściem na świat dzieci stają się „małymi twórcami”. Kiedy nasz mały „artysta” trafia do przedszkola lub szkoły podstawowej, to nauczyciel dzięki swojej postawie może rozwijać jego aktywność twórczą. Warto tu zacytować słowa Janusza Korczaka „Jeśli umiecie diagnozować radość dziecka i jej natężenie, musicie dostrzec, że najwyższą jest radość pokonanej trudności, osiągniętego celu, odkrytej tajemnicy. Radość triumfu i szczęście samodzielności, opanowania, władania”.

Aktywność jest warunkiem rozwoju człowieka i prawidłowej regulacji jego stosunków z otoczeniem. Ma ona zawsze pewien kierunek, który pedagogika określa jako cel. Aktywność jednostki mogą wywoływać i ukierunkowywać nie tylko zadania formułowane przez nią samą, ale też zadania stawiane przez otoczenie zewnętrzne, ale pod warunkiem, że jednostka uznaje je za swoje- pozwalają zaspokajać jej określone potrzeby.

Współczesna pedagogika szczególną rolę w procesie uczenia się i rozwoju przypisuje aktywności własnej wychowanka. Jej organizowanie i stymulowanie stanowi najważniejsze zadanie edukacyjne szkoły.

Uczeń, który przejawia cechy aktywności podejmuje działania z własnej inicjatywy i wewnętrznej motywacji ;realizuje własne potrzeby lub cele za pomocą samodzielnie dobranych metod i środków; samodzielnie i odpowiedzialnie kieruje swoją działalnością; co najmniej współkontroluje i współocenia wyniki własnej pracy ;reorganizuje swoje doświadczenia na podstawie jego elementów stwarza nowe kombinacje ,nowe zestawienia ,wychodzi poza posiadane informacje i tworzy lub odkrywa nowe; podejmuje nowe zachowania, uwarunkowane jego wewnętrznymi przeżyciami i doświadczeniami. Jest wrażliwy na problemy, otwarty na różnorodne bodźce, przy tym potrafi krytycznie je ocenić. Jest zdolny do myślenia dywergencyjnego, którego funkcją jest wytwarzanie wielu pomysłów, hipotez inspirowanych problemami otwartymi.

Wynika z tego, że istota twórczości zawiera się w wytwarzaniu czegoś nowego i wartościowego z punktu widzenia twórcy. Jednak w przypadku twórczej aktywności

---

¹⁰ L. Wołoszynowa, op. cit. s. 624-634

dziecka chodzi nie tylko o wytwory lecz głównie o zachowania nowe i cenne dla niego samego. I są one istotnym wyznacznikiem postawy twórczej określanej przez R. Glotona i C. Clero jako „dyspozycję do tworzenia, która w stanie potencjalnym istnieje u wszystkich ludzi w każdym wieku i uzależniona jest od środowiska społeczno –kulturalnego.”¹¹Z definicji tej wynika wniosek, że postawa twórcza zależy od otoczenia zewnętrznego, a więc także działań pedagogicznych. Jeśli chcemy kształtować u uczniów postawę twórczą to powinniśmy organizować sytuacje, które je wyzwalają.

W. Okoń aktywność rozumie jako „samorzutną chęć działania wywołującą zewnętrzne i wewnętrzne przejawy działalności”.¹²Poprzez aktywność człowiek zaspokaja różnorodne potrzeby i realizuje wynikające z nich cele. Cel i aktywność to dwa ściśle ze sobą zespolone pojęcia. Bez przejawiania aktywności nie można celu ustalić ani osiągnąć.

Aktywność własna może mieć charakter twórczy lub odtwórczy. W opinii Pietrusińskiego „istota procesu twórczego polega głównie na reorganizacji poprzedniego doświadczenia i stwarzaniu w oparciu o jego elementy nowych kombinacji, nowych zestawień.”¹³W odniesieniu do dzieci chodzi o wytwory i zachowania nowe i cenne dla niego samego.

Proces twórczy dziecka polega na reorganizacji jego dotychczasowego doświadczenia i tworzenia lub odkrywania nowych i wartościowych dla niego przedmiotów teoretycznych(wiadomości, ideałów) oraz fizycznych(technicznych, konstrukcyjnych, plastycznych, muzycznych, ruchowych).

Działalność odtwórcza polega na przetwarzaniu, reprodukowaniu albo naśladowaniu. Poprzez nią dziecko realizuje zadania w znany sobie sposób, ale nie dochodzi do żadnych nowych wyników. Gdy próbuje rozwiązać nowe zadania starymi sposobami, a więc odtwórczymi formami aktywności, nie może osiągnąć zamierzonego celu.

Aktywność twórcza bardziej niż odtwórcza rozwija osobowość jednostki. Dzieci wykazują stosunkowo większą zdolność do zachowań twórczych. Aby przekształcić aktywność odtwórczą w twórczą i odkrywczą należy w warunkach swobody i bezpieczeństwa, zwłaszcza w poczuciu podmiotowości działania dzieci, preferować w nauczaniu problemy otwarte powiązane z potrzebami uczących się, pozwalając im z zadowoleniem oraz w poczuciu odpowiedzialności tworzyć i odkrywać pożyteczne dla nich nowości, wykazujące określony związek z programem edukacji.

Działalność ucznia klas początkowych wykazuje cechy aktywności twórczej, gdy towarzyszą jej zjawiska: automotywacja, autosatysfakcja, autorealizacja przebiegająca w poczuciu odpowiedzialności i mniejszej lub większej świadomości celu, samodzielne tworzenie lub odkrywanie pożytecznych dla dziecka nowości.

Bardzo ważne jest to, aby w kolejnych klasach wzrastał stopień świadomości celu twórczości, która stopniowo winna przenikać cały proces twórczy. Twórczość dziecka powinna być rezultatem jego działalności świadomej a nie przypadkowej, aby

---

¹¹ R.Glotton, C.Clero, Twórcza aktywność dziecka, WSIP, W-Wa 1985,s.49

¹² W.Okoń ,Nauczanie problemowe we współczesnej szkole, WSIP, W-wa 1975,s.14

¹³ Z. Pietrusiński, Psychologia sprawnego myślenia, WP, W-wa 1961,s.105

nie tylko tworzył lub odkrywał pożyteczne dla siebie nowości, ale też wiedział, że własnym wysiłkiem osiągnął coś dla siebie nowego i bardzo cennego.¹⁴

Wzorując się R. Glotonem i C. Clero, że postawa twórcza, jako dyspozycja do tworzenia, istnieje w stanie potencjalnym u wszystkich ludzi i w każdym wieku- będąc uzależniona od środowiska społeczno- kulturalnego, a więc i od czynnika pedagogicznego-ujawnia się ona i prawidłowo rozwija dopiero w sprzyjających warunkach.

1.3. Sposoby, zasady i motywy pobudzania aktywności twórczej dzieci.

Zmiany zachodzące w świecie narzucają nam pewien styl wychowania człowieka nowej ery, potrafiącego samokrytycznie spojrzeć na siebie i otaczający go świat, tak aby mógł czerpać z niego to wszystko, co dla niego najlepsze, ale też dawać i wzbogacać go. Nowoczesna pedagogika postuluje twórczy charakter pracy nauczyciela i ucznia. Podczas realizacji treści programowych w większym stopniu występują akty samodzielnej pracy wychowanków, odkrywania nowych dla nich faktów i prawidłowości, rozwiązywania zadań i problemów. Z pedagogicznego punktu widzenia najważniejsze są formy pracy, które eksponują aktywność twórczą dzieci. Każde dziecko jest kimś szczególnym. Niektóre dzieci mają określony talent w jednym kierunku inne wykazują zdolności w wielu dziedzinach. Niektóre ze zdolność i mogą drzemać w zakamarkach umysłu niewykorzystane przez całe życie, gdyż nie zostały zauważone i odpowiednio ukształtowane.

Twórczość dotyczy różnych dziedzin aktywności człowieka. Może być ona związana z nauką a także zabawą. Można być wszechstronnie uzdolnionym twórczo, ale można być także uzdolnionym tylko w jednej, wąskiej dziedzinie. Działania zmierzające do rozwijania zdolności twórczych powinny zmierzać ku stymulowaniu działań nowatorskich i niestereotypowych, co nie zawsze jest uwzględniane w procesie nauczania.

Najbardziej efektywnym sposobem rozwijania twórczej aktywności uczniów jest stosowanie strategii nauczania problemowego, w którym dominują metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Uczeń poprzez własną aktywność poznawczą i badawczą, w odniesieniu do znanych elementów podstawowych, rozwiązuje praktyczne czy teoretyczne problemy samodzielnie. Proces twórczy obejmuje następujące fazy:

- Odkrycie problemu
- Analizowanie sytuacji problemowej
- Wytwarzanie pomysłów rozwiązywania problemu
- Weryfikowania pomysłów rozwiązywania problemu¹⁵

Aktywność dziecka jest w pełni twórcza, gdy przejawia się w trzech podstawowych fazach działalności: planowania obejmującego przygotowanie i projektowanie, realizowania i kontrolowania. Lekcja pobudzająca zachowania twórcze ma taki model, który wzmacnia u uczniów procesy kreatywne i odkrywcze

---

¹⁴ J.Kujawiński „Kierowanie własną twórczą aktywnością ucznia w początkowym nauczaniu matematyki, „Życie Szkoły”1981, nr4, s.27-28

¹⁵ J.Kozielecki, Rozwiązywanie problemów, PZWS, W-wa, 1969, s.25-26

głównie poprzez otwarte zadania problemowe. Lekcja zaś stymulująca zachowania odtwórcze ma taki model, który wzmaga u uczniów odtwórcze (naśladowcze) głównie poprzez zadania zamknięte. Zajęcia szkolne wymagają zastosowania zróżnicowanych form organizacyjnych. Praca grupowa i zbiorowa ma walory wychowawcze i kształcące. Sporą rolę w integrowaniu życia klasy może mieć nauczanie problemowe, realizowane w formie zbiorowej lub grupowej, choć większe szanse pobudzania aktywności stwarza stosowanie pracy grupowej – jednolitej lub zróżnicowanej. Jednak najwięcej możliwości rozwijania aktywności twórczej według S. Pałki, stwarza praca indywidualna, a głównie praca indywidualna-zróżnicowana, dostosowana do możliwości poznawczych uczniów, a głównie ich uzdolnień i zainteresowań.¹⁶

Formę tę musimy uzupełniać pracą grupową lub zbiorową. Praca indywidualna dominuje również w pracy domowej, ale postuluje się odejście od prac domowych na rzecz zadań typu przygotowawczego, kształtującego umiejętności eksperymentowania, obserwacji i operatywności wiedzy (np. zebrać określone środki dydaktyczne, zapytać, przeczytać, zaobserwować). Aktywność uczniów może być rozwijana przez czynności kontrolne i oceniające zarówno ze strony nauczyciela jak i innych uczniów, a także poprzez wdrażanie dzieci do samokontroli i samooceny. Rola nauczyciela sprowadza się do stwarzania takiej atmosfery na zajęciach, która sprzyjałaby ekspresji, pobudzała inwencję i twórczą pomysłowość. Dziecko powinno mieć dużo swobody, natomiast nauczyciel ma zachęcać, inspirować, podsuwać pomysły, pozwalać na samodzielne poszukiwania, pobudzać ciekawość.

W pobudzaniu twórczości językowej dzieci duże znaczenie ma technika swobodnych tekstów. Za jego twórcę uznaje się francuskiego pedagoga Celestyna Freineta, który opierając się na doskonale zorganizowanej współpracy z tysiącami nauczycieli praktyków i teoretykami pedagogiki, psychologii i socjologii zdołał wypracować system znany pod nazwą Nowoczesna Szkoła Francuska Techniki Freineta. Według niego duże znaczenie w rozwoju aktywności twórczej dzieci ma pomieszczenie w którym odbywają się zajęcia.

Szkoła winna zatem rozwijać wszystkie podstawowe środki ekspresji: werbalną (ustną i pisemną), graficzną, muzyczną, manualną, ruchową. Swobodna ekspresja jest w koncepcji pedagogicznej Freineta punktem wyjścia w nauczaniu różnych przedmiotów. Wyjście w edukacji od swobodnej ekspresji nie oznacza zatrzymywania się na poziomie spontanicznego rozwoju dziecka. Chodzi tu o coś więcej. O udoskonalenie jego środków ekspresji, o gruntowanie poziomu jego kompetencji. To specyficzny proces organizowania edukacji, niezwykle wartościowy dla rozwoju, wychodzenie od dziecka, od jego subiektywnej wiedzy, osobistych doświadczeń, od jego rozwojowych potrzeb ujawnionych poprzez różne formy ekspresji, przez wspieranie poziomu wykonania, do zdobytej kompetencji, uświadomionej wiedzy. Wiele badań wskazuje na to, że systematyczne prowadzenie zajęć technikami Freineta oraz realizowanie jego koncepcji wpływa pozytywnie na wzrost aktywności twórczej, przygotowuje dzieci do odbioru sztuki w przyszłości, rozwija ich pomysłowość, oryginalność, odkrywczność, kształci indywidualność, samodzielność, pobudza wyobraźnię oraz aktywność umysłową. Dzieci dzięki temu poznają swoje możliwości, rozwijają poczucie własnej wartości, uczą się podejmowania i realizacji działań, a

---

¹⁶ S. Pałka, Innowacje dydaktyczne jako czynnik aktywności twórczej uczniów, w: Aktywność twórcza dzieci i młodzieży. WSiP, W-wa 1969, s. 3-4

także samooceny. Na podstawie badań można również stwierdzić, iż uczniowie pracujący na podstawie technik Freineta przewyższają swoich kolegów umiejętnością analizowania i rozwiązywania problemów, wysokim poziomem wiedzy, ciekawością poznawczą, dobrą organizacją pracy oraz umiejętnością samodzielnego dochodzenia do wiedzy.

Posługiwanie się technikami Freineta podczas zajęć otwiera wiele możliwości nie tylko przed uczniem, ale również nauczycielem, któremu nie pozwala popaść w rutynę i motywuje do ciągłego doskonalenia swojego warsztatu pracy. Koncepcja szkoły freinetowskiej może być wykorzystywana w różnorodny sposób, co powoduje, iż w sprzyjających warunkach może stać się elementem intensyfikującym kontakty społeczne oraz procesy poznawcze. Jest w niej miejsce nie tylko na nowe pomysły, ale również na różnorodne środki dydaktyczne.¹⁷

Nie ma prostych i gotowych recept na twórczość. Gdyby były- twórczość nie byłaby tym, czym jest. Istnieją jednak metody rozwijania zdolności myślenia twórczego. Polegają one m.in. na stymulowaniu ciekawości poznawczej. Wprowadzanie technik rozwijających myślenie twórcze spowoduje niewątpliwie wzrost kreatywności. Warto pamiętać, że ciekawość jest pierwszym stopniem do twórczości, zwłaszcza wtedy ,gdy mamy do czynienia ciekawością poznawczą stanowiącą przesłankę poszukiwań, badań i innych czynności, polegających na nabywaniu oraz przetwarzaniu wiedzy i umiejętności.

Aktywność jest podstawowym atrybutem i fundamentem ludzkiego istnienia. Jest zjawiskiem ogromnym, niosącym ze sobą treści ciągle nowe, ciekawe, intrygujące pedagogów i psychologów.

Opracowała: Edyta Kubicka-Karcz

---

¹⁷ M.Kuźnik, Zajęcia świetlicowe „Świetlica w szkole”,2010 nr 3,s.11-12